

je ekonomska politika s aspekta ekologije također deficitarna. Prva, jer aktivira suviše prirodnih resursa i ne mobilizira zahtijevane tehnološke inovacije. Druga, jer se njeni ciljevi moraju kvalificirati, instrumenti diferencirati i institucije prestrukturirati (67—69). Otuda je potrebno izraditi aktivni program promjena smanjivanja nezaposlenosti i smanjivanja zagađenosti okoline. On mora sadržavati i neke specifične probleme kao na primjer energetske, ali i još dva momenta: program mora sadržavati decentralne programe za komune i mala poduzeća u kontekstu regionalne i sektoralne strukturne politike te sistematska istraživanja — istraživačke projekte (65—81). Ovo posljednje ima i za nas neobičnu težinu.

Knjiga »Ökologische Orientierungen« (»Ekološke orijentacije«) veoma je aktualna kako tematski tako i sadržajno. Aktualnost se reflektira na društvenu recepciju diskursa u razvijenoj zemlji (Njemačka) a znanstvenu u aktualizaciji i novaciji sveučilišnih pogleda i mjesta u angažmanu na predstojećoj modernizaciji društva. Autor vrlo jasno izlaže probleme i isto tako i vlastita stajališta. U mnogim dijelovima mogu se uočiti vrlo sistematični pristupi što potvrđuje autorovu suverenost u ovoj domeni. Knjigu možemo preporučiti ne samo studentima, osobito socijalne ekologije, već i studentima ekonomskih i tehnoloških znanosti. Njena sintetičnost pisanja i razumijevanja sadašnjosti i budućnosti prelazi granice disciplinarnosti.

Ivan Cifrić

Alfons Auer:

UMWELTETHIK

Ein theologischer Beitrag zur ökologischen Diskussion, Patmos Verlag

Düsseldorf 1985, 326 str.

Istraživanja i rasprave o ekološkoj i socijalnoekološkoj problematici uključuju različite aspekte i sadržaje. Pored istraživanja nekih

ključnih elemenata ekološke krize i ekološke drame suvremenog čovječanstva kao što su resursi, stanovništvo, hrana, energija i zagađivanje, jedan od nezaobilaznih momenata je i problem čovjekovog, što će reći društvenog, ponašanja. U rješavanju ekološke krize i otvaranju perspektiva čovječanstva sve su glasniji zahtjevi za promjenom vrijednosti i normi ponašanja. Promjene vrijednosne strukture pretpostavljaju i neke bitne promjene u etici i moralu. Nažalost etička dimenzija je kod nas još u povojima. Nešto više je prisutna u nekim radovima i teološkim diskusijama.

Etička dimenzija postaje sve značajnija. U tom kontekstu treba i shvatiti knjigu Alfonsa Auera »Umweltethik« (Etika okoline).^{x)} Ovom knjigom Auer želi ohrabriti ljude za historiju (14) suprotstavljajući se sadašnjim pesimističkim nastupima i dubokoj rezignaciji svjetovnog. Njemu Auer predstavlja kršćansko vjerovanje kao sigurnu osnovu za optimizam i budućnost. Pored dubokog uvjerenja i elaboriranja kršćanskog stava o vrijednosti čovjekovog života, njegovog smisla i odgovornosti za njega i njegove odgovornosti za svijet, Auer nastoji i temeljito analitički pokazati osnove na kojima se teološka razmišljanja temelje.

Prilikom čitanja »Umweltethik« čini se da su tri konceptualna momenta važna. Oni se izražavaju i preko strukture knjige. Auer, naimе, kao uostalom i najveći broj autora, polazi od činjenice postojanja ekološke krize svjetskih razmjera. Zatim izlaže model ekološkog etosa i u drugom dijelu objašnjava ulogu kršćanskog vjerovanja u stvaranju novog ekološkog etosa.

Uvodni dio (»Die ökologische Krise«) Ekološka kriza tematizira osnovne uzroke, dimenzije i tendencije ekološke krize, naglašavajući da kriza nema samo negativne aspekte i posljedice nego i pozitivne (22). One se sastoje u tome što ta kriza predstavlja opet jedno novo iskustvo za ljude i njihovo tehničko-ekonomsko djelovanje na okolinu i poticaj stvaranja novog odnosa prema prirodi. Za njega je najdublji uzrok ekološke krize čovjekovo nastojanje da racionalnost svijeta shvati jednostrano, ili ga fiksira isključivo kao ciljano kori-

snost i upotrebljivost, jer se svijet mora shvatiti i reflektivno, a ne samo direktno (19). Auer ne prihvaća predbacivanja da je kršćanstvo odgovorno za postojeće stanje ekološke krize čovječanstva.

Različita razmišljanja o rješenju ekološke krize autor klasificira u pesimistička, optimistička i realistička. Realistička se razlikuju od optimističkih u tome što zahtijevaju i odlučujuću promjenu u čovjekovom postavljanju prema svijetu. Zato autor zahtijeva prihvaćanje kvalitativnog koncepta rasta i promjene sadašnjih struktura.

U prvom dijelu (»Modell eines ökologischen Ethos«) **Model ekološkog etosa** (34—187) autor u pet poglavlja (»Opća prethodna razmišljanja: etički impulsi«, »Angažman pojedinca u zaštiti okoline«, »Socijalnoetički angažman u zaštiti okoline«, »Dobitak od atomske energije« i »'Alternativno' privređivanje«) izlaže svoje shvaćanje osnova na kojima se može graditi ekološka etika (etika okoline).

Za Auera »moralno« se ne odnosi samo na pitanje »dobre volje« nego i »pravi put« i »pravo djelovanje« jer ono izražava obaveznost (dužnost) (Verbindlichkeit) u optimalnom ostvarivanju ljudske biti (34). Naš postojeći odnos prema okolini nije ispravan i treba ga mijenjati. Te promjene imaju svoje impulse koje Auer vidi kao: 1. impulsi iz iskustva (kontrastnog iskustva, misaonog iskustva i motivacionog iskustva), 2. impulsi iz antropološke opcije, i 3. impulsi iz etičke refleksije. Humani etos se ne može izvesti naprosto iz biološkog, već iz čovjeka kao moralnog subjekta. Sam čovjek je »cilj po sebi« i ne može biti promatran kao puko sredstvo. On nije samo dio prirode već je u stanju mnogo više djelovati u njenom toku. Prije svega on je u stanju spoznavati pa tako i oblikovati ekološku svijest, a zatim i djelovati. U oblikovanju ekološke svijesti, Auer smatra, postoje tri osnovne postavke (74—79): **respekt života, racionalnost i dovoljnost**. U ostvarivanju tih postavki neophodna je »aska-za.« Ekološko djelovanje je za Auera najbitnije u nekoliko područja kao strukturalnih elemenata. To su prehrana, vođenje domaćinstva,

rad u vrtu i poljoprivreda i promet. Oni bi mogli biti zastupljeni i u ekološkom obrazovanju, kako u porodici, školi, tako i preko masovnih komunikacija, a prije svega u malim grupama.

U trećem poglavlju razmatra problem socijalnoetičkog angažmana i u tom kontekstu problematizira ulogu znanosti i tehnike u istraživanju i korištenju resursa, energije, poljoprivrede, stanovništva. Posebno značenje atomskoj energiji posvećuje u četvrtom poglavlju (od problema resursa do rizika).

Osobito je interesantno peto poglavlje gdje autor u kontekstu brojnih diskusija o odnosima »formalnog« i »neformalnog« sektora, odnosno o problemima dualne privrede vrlo pregledno afirmira takav koncept. Polazeći od kritike industrijskog sistema suprotstavlja mu alternativno privređivanje i njegova neka obilježja. Dok u formalnom području možemo razlikovati primarni, sekundarni i tercijarni sektor, u »neformalnom sektoru« privrede je sasvim drugačije. U njemu se ističe pravo pojedinca na dio resursa, u maloj zajednici ostvarivanje sigurnosti ali i univerzalne odgovornosti. Kao sredstva provođenja ovih principa autor navodi »participaciju i samoupravljanje« (Mitbestimmung) i »demokratsku kontrolu krupnog kapitala« (151). Kao važne alternative Auer navodi »profesionalne projekte« a osobito »dualne projekte«, problematizirajući Binswangerov model.^{x)} Alternativni projekti moraju biti vrednovani i na način da se upitamo nisu li oni ipak motivirani novim traženjem dobiti, kakva je socijalna sigurnost njihovih članova, što je s velikim izdacima (kao obrazovanje, zdravstvena zaštita i td.), ne vodi li to novom diferenciranju (cijepanju) društva, i td. U njima autor vidi i vrlo važne pozitivne aspekte (odvajanje od velikih tehnologija i velikih institucija, izgradnja humanijeg socijalnog prostora, suradnja grupa za samopomoć sa porodicama i institucijama, personalno i socijalno orijentirana kultura, razvijanje avangarde novog poretka i td.). U cjelini autor podržava svo ono nastojanje u vezi ove problematike a koje: razvijaju ljudske vrijednosti, a protiv su kulta produktivnosti; osobna odgovornost nasuprot totalnoj socijalizaciji životne skrbi i preglednost i protiv koncentracije moći putem velikog poduzetništva.

Drugi dio knjige («Die Bedeutung des christlichen Glaubens für ein ökologisches Ethos») »Značenje kršćanskog vjerovanja za ekološki etos« (190—296) Auer je posvetio tematici teologije stvaranja i mjesta čovjeka u njoj. Osnova ovoga poglavlja leži u interpretaciji biblijskih tekstova u kontekstu naznačene teme.

Ovome dijelu pripada i zaključno razmišljanje (297—310). Prije svega izložen matodički pristup, inače konkretiziran u prethodna četiri poglavlja (drugoga dijela), pokazuje da autor polazi u shvaćanju kršćanskog smisla svijeta i okoline u vjerovanju. Ishodišta »smisla« su u izvorima iz »početka« (uglavnom iz »Genesisisa«), »iz sredine« (novozavjetni tekstovi) i »iz budućnosti«. Kršćanska egzistencija je biblijski fundirana u učenju o božanskim vrijednostima (vrlinama) koje određuju kršćanski horizont ljudskog postojanja. To su **vjerovanje, nadanje i ljubav** (302—304). One su i potvrđene kao »novi etos« u motivaciji za konkretno djelovanje kršćana kao i u stvaranju etičkih orijentacija i normi. Auer želi jasno istaći da se u kršćanstvu može govoriti o doprinosu razrješavanju ekoloških problema kao antropoloških problema čovjeka u kontekstu moralne tematike. Pri tome je originalni prilog kršćanske religije upravo u njenom posredovanju (preko vjerovanja, nadanja i ljubavi) spoznaje nove smislenosti, novog horizonta, a ne u etabliranju konkretnih materijalno-etičkih normi (299).

Auer razlikuje individualno-etičku razinu, moral imanentan pojedincu za razliku od socijalno-etičke (makro-razine). Individua je bitna instanca koja u sebi nosi i etičku dimenziju, jer okolina sama po sebi nema etike. Ovu socijalno-etičku razinu možemo promatrati u kompetentnosti društveno-historijskog razvoja čovjeka. Neke norme se stvaraju iz historijskog iskustva, a neke vrline su božanskog karaktera.

Čovjek slobodno i odgovorno stvara svoje norme u odnosima s okolinom. Međutim, i on sam kao stvoreno biće, kao »kreatura« djeluje u prostoru slobode tj. kulture kao posredovanja između subjekta i prirode, što se konkretno omogućava u područjima privrede, politike, znanosti, tehnike, umjetnosti, i td. Imanentnost moralnosti čovjeka omogućava mu odgovorno

ponašanje u ekološkoj domeni. Auer se otvoreno priklanja antropocentričkoj opciji u odnosu na fizocentričku: čovjek je »više« od člana ili dijela prirode, on je dio božjeg plana stvaranja.

Auer razumijeva i tumači ekološko djelovanje čovjeka kao ukupnost svih ljudskih odnosa i djelatnosti »u kući«. Pojam »kuća« može se razumjeti na mikro razini (zajednica), ali i na globalnoj razini, kao »kuća svijeta«. Taj pojam za njega znači »crkvu« — ona je kuća svijeta («kyriake oikia»). »Kyriake« — ono što pripada («oikia = kuća») gospodaru je taj prostor koji je gospodar do čovjeku da ga »obrađuje« i »čuva« (Gen. 2,17). Imajući na umu Auerov pristup, može se reći da se u simboličkom smislu radi o Crkvi, a u stvarnom o Zemlji.

Smisao ovoga prikaza je u informaciji o jednom pristupu u teološkim interpretacijama ekoloških problema koji ima svoju posebnu vrijednost jer ukazuje na bitnu dimenziju čovjekovog ponašanja u oblasti vrijednosti — etičkog, a s druge strane se naslanja na suvremen diskusije i procese u razvijenim zemljama koji otvaraju novi rakurs promatranju i uređivanju svijeta — alternativama.

Auer se svojim pristupom i nadasve optimističkim stavom, priključuje onima koji zagovaraju potrebitost promjene ne samo ovoga svijeta u čovjekovom djelovanju nego i samu strukturu čovjekovog djelovanja. Dakako, teološki pristup se razlikuje od drugih pristupa, ali njegova prednost pred mnogim drugim je u tome što nastupa holistički, što pojedinca suočava s njegovim odgovornim zadacima u granicama slobode koju sam stvara. Zato će knjiga »Umweltethik« biti od interesa za studij socijalnoekološke problematike koji u sebi, samorazumljivo, sadržava i teološke aspekte.

Ivan Cifrić

x) A. Auer (1915) studirao u Tübingenu filozofiju i teologiju. Bio je direktor Katoličke akademije u Stuttgartu. Od 1953. je privatni docent u Tübingenu. Od 1955. je na katedri Moralne teologije u Würzburgu a od 1966. godine do 1981. (penzije) na katedri Teološke etike u Tübingenu.

x) H. Ch. Binswanger, i dr. 1883, *Arbeit ohne Umweltzerstörung*, Fischer, Frankfurt